

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Особливості агресивної поведінки підлітків , що пов’язані з негативним
дитячим досвідом»

Студентки 4 курсу групи ЗПС-41 першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-
професійної програми «Психологія» за
спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ

Калугіна Я.С.

Керівник доцент ЗВО кафедри загальної психології

Кочарян І.О.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання

Кількість балів:

Члени комісії:

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти агресивної поведінки підлітків у контексті негативного дитячого досвіду.....	4
1.1 Поняття агресивної поведінки та фактори її формування в підлітковому віці	4
1.2 Вплив негативного дитячого досвіду на розвиток особистості та поведінкові реакції	8
1.3 Сім'я як основний фактор впливу на агресивну поведінку підлітків..	12
Висновки до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження особливостей агресивної поведінки підлітків, що пов'язані з негативним дитячим досвідом.....	18
2.1 Визначення взаємозв'язку між видами негативного дитячого досвіду та рівнем задоволеності життям у підлітків.....	19
2.2 Дослідження взаємозв'язку між видами негативного дитячого досвіду та різними формами агресії у підлітків.....	22
2.3 Дослідження особливостей негативного дитячого досвіду, що є предикторами агресивності.....	25
2.4 Дослідження гендерних відмінностей негативного дитячого досвіду.....	30
Висновки до розділу 2	31
Висновки	33
Анотація.....	36
Список використаних джерел.....	38
Додатки.....	40

ВСТУП

Актуальність дослідження. Агресивна поведінка підлітків є актуальною проблемою у сучасній психології. Саме в підлітковому віці відбувається формування особистості, становлення у соціумі і діти бувають дуже жорстокі один до одного. Агресивна поведінка може спричинити буллінг та погіршити взаємовідносини. Саме підлітковий період характеризується емоційною нестабільністю та чутливістю до зовнішніх впливів, а отже є підґрунтям для формування агресії. У цьому дослідженні важливу роль відіграє негативний дитячий досвід до якого входять травматичні події які людина отримала у дитинстві.

Дитинство відіграє важливу роль у формуванні особистості. Відносини з батьками, стиль виховання, соціальні взаємовідносини, наявність будь якого виду насилля – все це може вплинути на формування агресії у підлітків.

Також, актуальність цього дослідження зумовлена зростаючою кількістю випадків коли підліткова агресія завдає шкоди іншим людям. Наприклад бійки, масовий булінг, неповажливе ставлення до дорослих, тощо.

Отже, агресивна поведінка підлітків є однією з гострих проблем у сучасному світі. НДД (негативний дитячий досвід) може призводити до ворожих установок та проблем із самоконтролем, що негативно вплине на міжособистісні стосунки, які є дуже важливими у підлітковому віці. Дослідження може допомогти виявити взаємозв'язок негативного дитячого досвіду та формування агресії.

Об'єкт – Негативний дитячий досвід та його наслідки

Предмет – Особливості агресивної поведінки підлітків, які обумовлені негативним дитячим досвідом.

Мета дослідження: виявити особливості агресивної поведінки у підлітків, яка формується під впливом пережитого у дитинстві негативного досвіду.

Гіпотеза №1: припустимо, що підлітки з наявним негативним дитячим досвідом, демонструють вищий рівень агресії порівняно з підлітками, які не мають негативного дитячого досвіду.

Гіпотеза №2: припустимо, що у підлітків з наявним негативним дитячим досвідом рівень задоволеності життям буде нижчим ніж у підлітків які не зазнали негативного дитячого досвіду.

Завдання:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти агресивної поведінки підлітків та визначити вплив негативного дитячого досвіду на формування агресії.
2. Дослідити гендерні відмінності негативного дитячого досвіду.
3. Дослідити взаємозв'язок між видами негативного дитячого досвіду та різними формами агресії у підлітків.
4. Визначити взаємозв'язок між видами негативного дитячого досвіду та рівнем задоволеності життям у підлітків.
5. Дослідити особливості негативного дитячого досвіду що є предикторами агресивності

Методи дослідження: теоретичний аналіз; Модифікація, стандартизація та адаптація анкети негативного дитячого досвіду (ACE); багатовимірна шкала задоволеності життям школярів; методика діагностики показників та форм агресії Басса-Дарки; методи математичної статистики : кореляційний аналіз Кендалла для визначення кореляції методик між собою ; критерій Манна-Уїтні для оцінки відмінностей між двома незалежними вибірками.

Характеристика вибірки: Дослідження проводилося серед 60 учасників, з яких 30 були хлопцями, а 30 - дівчатами. Віковий діапазон охоплював учнів 11 класів, від 17 до 18 років. Учні належали до різних сімей, із різним соціальним та матеріальним статусом, підходом у вихованні та освітнім рівнем батьків. Саме таке різноманіття дозволило охопити широкий спектр точок зору та життєвого досвіду, що сприяло детальному аналізу особливостей агресивної поведінки підлітків, яка обумовлена негативним дитячим досвідом.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти агресивної поведінки підлітків у контексті негативного дитячого досвіду

1.1. Поняття агресивної поведінки та фактори її формування в підлітковому віці

У психології під агресією розуміють поведінку, що спричиняє фізичну або психологічну шкоду, аж до знищення об'єкта агресії [6]. Агресія є дуже широким поняттям, яке має багато видів та причин для виникнення. Спочатку розглянемо історію виникнення такого поняття, як «агресія». Першими хто почали досліджувати природу конфліктів між людьми були: Зигмунд Фрейд – відомий австрійський психоаналітик який зробив значний внесок у психологію та Конрад Лоренц відомий зоопсихолог. Саме К. Лоренц почав досліджувати таке поняття, як «агресія» у тварин і намагався перенести результати дослідження на людей. На його думку агресія – це інстинкт який розвивається у процесі еволюції та допомагає організмам захищатися тобто забезпечує виживання виду . Він вважав ,що агресія не завжди є негативною, вона може виконувати соціальні функції. На думку З. Фрейда агресія також має інстинктивну природу, він вважав, що у особистості є два інстинкти: інстинкт життя (Ерос) та інстинкт смерті (Танатос). Коли між цими двома інстинктами виникає внутрішній конфлікт – проявляється агресія. Хоча термін «агресія» не має одного автора який би започаткував його, але розвиток цього терміну відбувся завдяки Зигмунду Фрейду та Конраду Лоренцу. Наразі різні автори по різному визначають природу агресії та її формування.

Агресію можна розділити на два основних види: вербальну (словесну) та фізичну. Фізична агресія – це такий вид агресії при якому використовують фізичну силу проти об'єкту агресії. Наприклад, бійка, псування майна, тощо. Вербальна або словесна агресія – це вид агресії який характеризується її проявом через слово, наприклад, крики, образи, погрози, тощо.

Агресія – це цілеспрямована, руйнівна поведінка, яка суперечить нормам та правилам співіснування людей у суспільстві, яка чинить шкоду об'єктам нападу (живим та неживим), спричиняє фізичну шкоду людям або викликає у них психічний дискомфорт (негативні переживання, напругу, страх, тривогу тощо) [5].

З розвитком психології, дослідники почали більш детально вивчати агресію та агресивну поведінку, розглядати її, як багатогранне явище, яке має різні види, форми, причини. На сьогодні агресію розглядають не тільки під виглядом інстинктів, а й під видом інших діючих на неї факторів – таких, як особливості виховання, соціальні умови, тощо. Сучасна психологія виділяє такі види агресії:

1) Пряма агресія – спрямована безпосередньо на об'єкт причини агресії, відбувається за рахунок вербальних або фізичних дій.

2) Непряма агресія – спрямована також на об'єкт причини агресії, але не відкрито. Відбувається приховано через непрямі, обхідні дії. Наприклад, маніпуляції, плітки, тощо. Цей вид агресії менш очевидний, але може довго впливати на об'єкт агресії.

3) Ворожа агресія – спрямована на вчинення шкоди об'єкту агресії. Тобто агресор зменшує свій емоційний дискомфорт через заподіяння шкоди іншій людині. Наприклад, приниження, бійка, словесний конфлікт.

4) Латентна агресія – це прихована форма агресії, яка характеризується довготривалим внутрішнім накопиченням негативних емоцій. Саме цей вид агресії часто призводить до емоційного вигорання, зривів. В один момент може імпульсивно вийти через спалахи агресії.

5) Соціальна агресія – спрямована на пошкодження соціальних зв'язків та часто зустрічається серед підлітків де в пріоритеті знаходяться стосунки з однолітками. Наприклад, підривання репутації або поширення чуток.

6) Пасивна агресія – це непряме вираження негативних емоцій. Цей вид агресії може бути як прихованим так і відкритим, частіше зустрічається у міжособистісних стосунках. Наприклад, ігнорування, маніпуляції, сарказм.

7) Автоагресія – це вид агресії спрямований на самого себе. Тобто через нездатність впоратись з негативними почуттями іншими способами, суб'єкт починає завдавати психологічні або фізичні самопошкодження.

8) Інструментальна агресія – спрямована на досягнення мети через агресивні дії, але не має мети завдати комусь шкоди.

Майже кожна з вищеперелічених видів агресії притаманна для підліткового віку. Так, «зважаючи на важливість суб'єктивних норм та значення намірів і сприйнятого контролю поведінки, можна зробити висновок, що фокус на зміні соціальних норм, взаємодії в групах однолітків і розвитку навичок самоконтролю може сприяти зниженню рівня агресії серед підлітків» [8] .

«Досвід, отриманий в результаті фізичної агресії, з великою ймовірністю надихне на агресивну поведінку в майбутньому» [15]. Не можна виділити один фактор формування агресії у підлітків, або конкретні етапи формування цього поняття. Формування агресії у підлітків є дуже складним процесом на який впливають безліч факторів. А саме: соціальні, біологічні та психологічні фактори. У підлітковому віці особистість проходить дуже складний етап розвитку. Відбуваються гормональні, психічні, фізичні зміни. І іноді саме агресивна поведінка стає способом вираження власних почуттів чи реагування на зовнішні подразники. Є декілька ключових факторів, які можуть впливати на формування агресії у підлітків, а саме:

1) Гормональні зміни – у підлітковому віці відбуваються складні гормональні зміни, які призводять до емоційної нестабільності, а саме спалахів агресії.

2) Нестабільна самооцінка – у підлітковому віці самооцінка є дуже нестабільною, саме невпевненість у собі, страх невдач можуть бути причиною виникнення агресії. «Самооцінка та агресія значно корелюють один з одним» [6].

3) Пошук ідентичності – підлітки часто шукають себе, у цей період відбувається формування ідентичності, це може призводити до змін у самооцінці та стати причиною агресії як захисної реакції. Інтенсивний розвиток самосвідомості та самокритичності призводить до того, що дитина у підлітковому віці знаходить суперечності не тільки в навколишньому середовищі, а й у своєму «Я» [3]

4) Вплив сім'ї та оточення – саме приклади поведінки дорослих та оточення мають дуже значний вплив та відіграють значну роль. Якщо у сім'ї є конфлікти або агресивна модель поведінки, а ще гірше коли ця модель спрямована на дитину вона

може скопіювати та зберегти ці зразки. Друзі також мають значний вплив через наслідування.

5) Соціальні труднощі – на важкий підлітковий вік часто випадає булінг у школі з яким пов'язані труднощі у спілкуванні. В цей період у дитини ще не сформовані навички емоційної саморегуляції, що ускладнює управління своїми почуттями, через що виникають конфлікти які неможливо вирішити конструктивно, що призведе до спалахів агресії.

6) Психологічні особливості – деякі вроджені, або набуті під впливом середовища навички можуть сприяти виникненню агресії. Наприклад, імпульсивність, низький рівень емпатії.

7) Вплив медіа – наразі є багато відеоігр та медіаконтенту з елементами насильства, що може спричинити уявлення про прийнятну модель поведінки. Підлітки не стають агресивними тільки завдяки медіаконтенту, але вразливі діти можуть проявляти агресію наслідуючи зразки.

8) Незадоволення потреб – незадоволення базових психологічних потреб може призвести до стресу і агресія виникне, як захисний механізм.

У Грецькому журналі психологічного товариства є цікаве дослідження залежності гніву та агресії від відеоігр. «Результати показують, що участь у жорстоких електронних іграх збільшує гнів та агресію гравців у короткостроковій перспективі та, зокрема, фізичну та вербальну агресію, але не непряму агресію». [11]

Узагальнюючи можемо сказати, що агресивний підліток створює багато проблем не тільки собі, а і оточенню. В таких дітей можна спостерігати погіршення міжособистісних відносин та деформацію особистісного розвитку. «Проблема людей з травмами раннього розвитку полягає в тому, що навіть коли вони потрапляють в безпечне середовище, «режим виживання» не вимикається відразу. Людина продовжує перебувати в стані мобілізації організму; і, навіть дрібні, повсякденні справи (наприклад, перехід з однієї кімнати в іншу або трохи підвищений голос когось поруч) можуть сприйматися як сигнал про небезпеку, яка загрожує життю, якщо був схожий тригер у травмуючій події» [2]. До особливостей такої форми поведінки, як агресивна поведінка належить демонстративний характер, тобто

підліток поводить себе так, щоб не входити до загальноприйнятих норм. До найвпливовіших причин які призводять до агресивної поведінки підлітків можна віднести три причини, наразі це: вплив медіа, родини та навколишнього середовища. «Можна припустити, що в сім'ях, де підліток обділений увагою дорослих, де немає довірливих взаємовідносин, формується почуття ворожості до всього навколишнього світу» [1].

Особливістю проявів агресії можна вважати і гендерні відмінності. У виданнях О. Жизномірської [4] доведено, що певні соціальні норми заохочують саме хлопців які належать до підліткового віку розвивати імпульсивність пов'язану з агресією, а дівчата підліткового віку мають їх послаблювати. Також хлопці-підлітки більш схильні до прояву фізичної агресії, частіше прямої. Тоді як дівчата того ж віку більш схильні до прояву вербальної опосередкованої агресії. Також дівчатам з високим рівнем агресії у підлітковому віці характерна дратівливість та вони є більш уразливими порівняно з хлопцями у яких також високий рівень агресії.

Досліджуючи особливості агресії у підлітковому віці, не можемо не звернути увагу на той факт, що перш за все підліток росте в родині, яка є головним джерелом «прикладів» агресивної поведінки. Тоді можемо сказати, що на формування такої моделі поведінки впливає поведінка батьків та ступінь близькості між батьками та дитиною. Отже, дитячу агресію та агресивну поведінку слід розглядати, як наслідок сімейного виховання, агресивних дій в сторону дитини та впливу цього негативного дитячого досвіду на дитину та її поведінку.

1.2. Вплив негативного дитячого досвіду на розвиток особистості та поведінкові реакції

Вплив дитинства та раннього дитинства на доросле життя, беззаперечно є одним із найвпливовіших факторів. Багато різних видатних досліджень було присвячено дослідженню впливу дитинства на доросле життя, які було започатковано З. Фрейдом та продовжено його послідовниками [7]. Сучасна психологія багато досліджує вплив психологічних травм на стан здоров'я індивіда [14]. Згодом, коли дитина зростає,

вона починає свою соціалізацію у родині, потім серед однолітків, в освітньому середовищі, тощо, та її дитинство почне впливати на її доросле життя. Погіршення реакції в процесі комунікації та негативні особливості у побудові взаємозв'язків та їх зв'язок із негативним дитячим досвідом не були достатньо досліджені. Однак, багато досліджень показали взаємозв'язок, що діти з неблагополучних сімей мають певні труднощі в соціалізації, страхи, дискомфорт, складності у побудові комунікації. Все своє свідоме життя, особистість проводить у соціумі, а такі фактори, як агресія, неповага до інших, відсутність толерантності, невміння орієнтуватися та будувати ефективну комунікацію, ставлення себе вище інших, скоріш за все будуть перешкодою для особистості у процесі ставлення себе в соціумі та соціалізації. Всі ці риси, які були перелічені можуть бути зумовленими прикладами батьківської родини або досвідом з яким стикалася особистість у дитинстві. Саме це може бути перешкодою в побудові зв'язків, лежати в основі конфліктів з оточенням та фактором непорозуміння.

Негативний дитячий досвід може бути не тільки проявом агресії з боку батьків. НДД (негативний дитячий досвід), включає в собі дитячі травми та стресові події, які особистість переживає у ранньому віці. НДД включає такі типи:

1) Фізичне насильство - фізична агресія, нанесення будь-яких фізичних пошкоджень дитині, які спричиняють біль та страх.

2) Психологічне насильство – відноситься до вербальної агресії, такий тип поведінки викликає у дитини низьку самооцінку та почуття непотрібності. До нього відноситься постійна критика, маніпуляції, підвищення тону, сварки, тощо.

3) Сексуальне насильство – будь які сексуальні дії в бік дитини. Від натяку з сексуальним підтекстом до домагання.

4) Відсутність емоційної або фізичної уваги – нехтування будь якими емоційними та фізичними потребами. Наприклад, коли дитина не отримує достатньої кількості їжі, речей, любові та турботи.

5) Алкоголізм чи наркоманія в родині – таке захворювання у будь кого з членів родини, а гірше у батьків, може впливати на матеріальне забезпечення родини, емоційний стан дитини та відношення у родині.

6) Домашнє насильство – поява фізичного або психологічного насилля між дорослими у родині може негативно вплинути на емоційний стан дитини, викликати страх та подати приклад такої поведінки дитині, що вона може поводити так себе.

7) Розлучення батьків – коли розлучення батьків супроводжується конфліктами це може спричинити відчуття втрати, нестабільності та нанести психологічну травму дитині.

8) Тюремне ув'язнення батьків – діти, чиї батьки потрапили до в'язниці можуть відчувати через це сором, нестачу підтримки та відчуття неповноцінності.

Дослідження показують, що саме такі види дитячого негативного досвіду можуть спричинити розвиток тривожних розладів, прояв агресії, проблеми з соціалізацією, найгірше коли діти зберігають негативну модель поведінки дорослих та відтворюють її у дорослому житті, у своїй родині або у відносинах. Такі діти часто мають підвищену чутливість до стресу, що може проявлятися у надмірній обережності або навпаки схильності до ризикованої поведінки. Цей стрес може спричинити фізіологічні зміни, наприклад, у мозку. Особливо в тих частинах які відповідають за контроль емоцій та пам'ять. Саме ці порушення можуть призвести особистість до емоційної нестабільності або навіть стресових розладів.

Такі типи негативного дитячого досвіду, як насильство, відсутність емоційної уваги, підтримки впливає на здатність дитини у більш дорослому віці формувати правильній емоційній реакції. Ось тут і відбувається прояв агресії, страху або відчуття безпорадності.

Негативний дитячий досвід можна співвіднести із психологічною травмою, хоча це не однакові поняття. Негативний дитячий досвід охоплює якийсь негативний досвід, який може залишити глибокий слід на психіці дитини, але не завжди призводить до психологічної травми, але якщо дитина не може перебороти цей негативний досвід і він стає для неї руйнівним, тоді це може призвести до психологічної травми.

Не можемо не торкнутися самооцінки підлітків, на яку дуже впливає негативний дитячий досвід. Самооцінка є дуже важливою для кожного віку особистості та бере свій початок формування ще в ранньому дитинстві. Для підлітка адекватна самооцінка є дуже важливою для формування взаємовідносин, соціалізації, ставлення

себе у соціумі. Якщо особистість в дитинстві ображали батьки, принижували, ще гірше били – це може негативно вплинути на самооцінку дитини. Вона може знизитися та для підлітка буде прийнятним таке відношення. Людина буде дозволяти ображати себе, погано ставитися тому, що такі діти відчують труднощі з позитивним ставленням до себе. Таким людям здається, що вони не варті любові, поваги. Таке ставлення може зберігатися упродовж всього життя і дуже негативно впливати у соціальній, професійній сфері та у сфері відносин, якщо людина не звернеться за допомогою до кваліфікованих спеціалістів, щоб пропрацювати вплив негативного дитячого досвіду.

Також на самооцінку підлітка може сильно вплинути такий вид негативного дитячого досвіду, як сексуальне насильство. Є багато випадків коли діти соромляться розповісти своїм батькам про сексуальне домагання, або насильство. Такі люди можуть відчувати себе «брудними», ще гірше коли батьки починають звинувачувати жертву у тому, що вона дала натяк, або спровокувала злочинця. Це може підірвати відчуття довіри у дитини до батьків, що має дуже погані наслідки. Особистість відчуває сором, провину, знижується її самооцінка та значущість. Ця підірвана довіра до батьків або близьких людей викликає у людини почуття страху, тривожність, страх бути відкинутою, не зрозумілою. Людина, починає вірити, що вона справді винна, це може призвести до постійного самопокарання. Ще гірше, коли дитина починає думати, що вона ніколи не зможе позбавитись цього болю, сорому та переходить до суїцидальних думок. Такі глибокі переживання, самотність можуть призвести до депресії, або суїцидальних дій. У більш дорослому віці цей вид негативного дитячого досвіду теж має свої наслідки. Через недовіру до батьків та звинувачення жертви, вона відчуває страх перед інтимністю, має недовіру до партнера у відносинах та занижену самооцінку. Усі попередні перелічені факти можуть дуже негативно вплинути на відносини з партнером у дорослому віці.

Звісно, негативний дитячий досвід має негативний вплив не тільки на психологічне здоров'я особистості, хоча це теж дуже важливий фактор. Він має вплив також і на фізичне здоров'я людини, яка отримала цей досвід. В першу чергу НДД це великий стрес, який потім може перейти у хронічну форму, постійні стресові реакції

призводять до виснаження нервової системи. Гормон стресу – кортизол, а точніше його високий рівень може призвести до зниження здатності організму відновлювати клітини. Також гормон стресу порушує імунну систему, внаслідок чого збільшується ризик захворювань. Кожна стресова реакція в першу чергу впливає на нервову систему, внаслідок чого може з'явитися постійна тривожність, панічні атаки (гіперактивація мигдалини), порушення пам'яті та навчання (руйнування нейронів гіпокампу), проблеми з емоційною регуляцією, погіршення самоконтролю (порушення роботи префронтальної кори).

Дослідження негативного дитячого досвіду свідчать, що цей досвід впливає на розвиток онкологічних захворювань. Тому, що негативний дитячий досвід може призвести до хронічного стресу, хронічний стрес послаблює імунну систему та імунна система може не долати ракові клітини.

Отже, негативний дитячий досвід впливає майже на все фізичне здоров'я особистості : гормональні зміни, метаболічні порушення, психічні розлади, онкологічні захворювання, серцево-судинні захворювання, тощо. Більшість порушень виникає внаслідок хронічного стресу, який викликає негативний дитячий досвід.

Негативний дитячий досвід йде з самого дитинства та залежить від найближчих на той час людей – батьків. Саме родина закладає початок психічного та фізичного здоров'я дитини, які потім впливають на неї все життя.

1.3. Сім'я як основний фактор впливу на агресивну поведінку підлітків

Саме родина закладає початок особистості. Ще з раннього дитинства мама вкладає в дитину відчуття безпеки, довіри знаходячись поряд з нею. Батьки навчають дитину самостійності, створюють рівень самооцінки дитини та впливають на її значущість або почуття власної цінності. Фізичне, психологічне здоров'я, когнітивні навички, відчуття любові, турботи та ще багато іншого: це все дитина отримує від батьків. Саме родина закладає в дитину основи поведінки та соціальні норми включаючи схильність до агресивності. «Важливо вивчити підліткову агресію та фактори,

пов'язані з агресією. Попередні дослідження показали, що сімейні фактори, такі як ненадійна прихильність і тривожна прихильність, тісно пов'язані з агресивною поведінкою» [9, 10, 12]

Звісно підлітковий вік є дуже складним, як для батьків так і для дітей. Підліток намагається суперечити соціальним нормам, ставити своє я та у більшості випадків йти на перекір батькам. Батьки в цей час намагаються тотально контролювати дитину, втручаються у особисті кордони, а саме: обмежують у свободі самостійного прийняття рішень, дивляться особисті листування, обмежують у спілкуванні з друзями, коли у підлітковому віці дуже важливі взаємовідносини та становлення себе у соціумі, надмірні вимоги у навчанні та інше. Такий контролю та втручання у особисте життя дитини може викликати агресію. З одного боку батьки намагаються знизити ризик шкідливого середовища (погані компанії, куріння, алкоголь), навчити дисципліні та уникнути ризикованих рішень. Але це також може призвести до виникнення протестної поведінки з боку підлітка, втрати самостійності, недовіри до батьків, формуванню залежності від батьків та виникненню агресії.

На те, які відносини складуться між родиною та підлітком впливає стиль сімейного виховання. Виокремлюють три стилі взаємовідносин: індиферентний (вседозволеність), авторитарний, демократичний.

1) Авторитарний – це стиль виховання при якому батьки ставлять себе вище дитини, багато контролюють дитину та домінують. Такий стиль виховання може призвести до протестної поведінки з боку підлітка яка проявиться у формі агресії.

2) Індиферентний – цей стиль виховання можна трактувати як вседозволеність, але не з позитивного боку. Такий стиль притаманний батькам, які дуже зайняті власними справами і не приділяють багато уваги своїм дітям. Таким дітям все дозволено тому, що у родині не встановлені чіткі правила і в подальшому таким дітям дуже складно контролювати себе, жити по соціальним нормам, а в складних ситуаціях вони можуть проявляти агресію.

3) Демократичний – найкращий з усіх стилів виховання. Батьки, які використовують демократичний стиль виховання дуже чуйно відносяться до своїх

дітей. Вони надають підтримку, спілкуються з дітьми на рівних не ставлячи себе вище. З таким стилем виховання ймовірність виникнення агресії мінімальна.

При демократичному стилі виховання батьки зможуть побудувати здорові відносини зі своєю дитиною. Індиферентний та авторитарний стилі виховання можуть викликати агресію у підлітка у дитинстві та подальшому житті. Ю. Азаров виокремив декілька типів авторитарного стилю виховання, а саме:

1) Пряма авторитарність – це такий стиль авторитарного виховання при якому батьки надають «команди» дитині, які не підлягають обговоренню та запереченню. Якщо дитині не подобаються такі «команди» та домінування батьків то можуть застосовуватися жорсткі покарання, використання примусу які доповнюються відсутністю обговорень та рішень. Такий тип виховання може призвести до протесту з боку підлітка та прояву агресії, перешкоджає прояву ініціативи та впевненості у собі.

2) Прихована авторитарність – цей тип авторитарного виховання схожий з типом непрямой агресії. Авторитарність прихована тому, що вона не подається відкрито, що робить її неочевидною для дитини, але мама чи тато все одно досягають своєї мети через маніпуляції, приховане покарання або підкреслену турботу. Тобто один з батьків, частіше більш суворий, нав'язує своє рішення хоча зовні демонструє турботу та м'якість. Такий тип виховання теж вважається жорстким. Наслідками прихованої авторитарності є проблеми з проявом ініціативи, самостійності, самооцінкою та залежністю від чужої думки.

3) Демагогічна авторитарність – цей тип авторитарного виховання можна назвати досить маніпулятивним тому, що в ньому маскується жорсткий контроль за допомогою невиконаних обіцянок, розмов, переконань. Ці розмови насправді не несуть цінності тому, що обіцянки не будуть виконані. Батьки фактично створюють ілюзію рівності, але все одно тримають жорсткий контроль. В свою чергу у дитини формується недовіра до батьків через невиконання обіцянок.

4) Індиферентна авторитарність – у цьому типі авторитарного виховання відсутня близькість між дитиною та батьками. Чітке виконання правил на основі встановлених норм, а не адаптованих під індивідуальні потреби дитини, без пояснень та допомоги

– є метою батьків. Через відсутність близькості, турботи у дитини знижується самооцінка, виникає відчуття покинутості. Можливе виникнення агресії до авторитетів.

Агресивна поведінка підлітків може виникати не тільки внаслідок стилю сімейного виховання. На таку поведінку може також вплинути модель поведінки батьків, коли вони самі демонструють агресивну поведінку.

Діти у ранньому віці здатні копіювати поведінку батьків та повторюють їх дії, оскільки батьки є основним авторитетом для дитини у цей період. Якщо батьки агресивно ставляться один до одного або до дитини, вона сприйме прояв агресії як нормальну поведінку та скопіює її. Якщо батьки проявляють фізичну або вербальну агресію в бік дитини то зазвичай в відносинах між ними немає емоційної уваги, підтримки, близькості. Внаслідок цього у підлітка виникають труднощі з регуляцією власних емоцій, що сприятиме агресивним спалахам. Внаслідок труднощів з регуляцією власних емоцій діти не можуть висловити свої емоції відкрито, це може викликати стрес та внутрішню напругу, яка з часом впливає у агресію до людей чи предметів.

Постійний прояв агресії з боку батьків може значно занизити самооцінку дитини, особливо якщо батьки використовують приниження, критику, тощо. Щоб компенсувати це, дитина може демонструвати агресію намагаючись відстояти свою важливість.

Один з найвпливовіших проявів агресії на дитину це фізична агресія, а саме фізичні покарання. Деякі батьки намагаються стримати агресивну поведінку дитини застосовуючи фізичні покарання і цим же підтримують таку поведінку та навпаки підвищують рівень агресії.

Фізичні покарання, як спосіб виховування дитини, можуть спричинити багато неприємностей в майбутньому, а саме: якщо занадто часто застосовувати такий метод покарань то дитина почне протистояти та уникати батьків, саме протистояння буде викликати агресію у відповідь; батьки які чинять фізичні покарання, автоматично стають прикладом такої поведінки, в таких випадках при подальших покараннях

агресія буде йти у відповідь на покарання; при покараннях які занадто принижують дитину, вона може забути саму причину цього покарання.

Отже, сім'я є основним фактором впливу на агресивну поведінку підлітків. Не тільки негативні чинники, помилки у вихованні, авторитарний та індеферентний стилі виховання можуть викликати агресивну поведінку підлітків. Позитивні чинники також можуть впливати на прояв агресії у дитини. Кожні адекватні батьки бажають найкращого своїй дитині, турбуються та піклуються про неї, але їх турботи може бути забагато. Надмірна турбота може порушувати особисті кордони підлітка, що може призвести до недовіри або несаможитності. Підліток прагне проявляти себе, свою думку та бути самостійним, а якщо батьки не дають змоги це зробити будуть отримувати агресію у відповідь на надмірну турботу. Наступний з одного боку позитивний чинник – ідеалізація дитини, коли матір чи батько намагаються підвищити самооцінку своєї дитини, завжди вихваляти її не роблячи при цьому адекватної оцінки. Дитина вийшовши у зовнішній світ може агресивно зреагувати коли не отримує такої ж оцінки від оточуючих, що пояснюється фрустрацією. Також спричинити спалахи агресії може компенсація уваги та любові матеріальними речами. У родинах які матеріально забезпечені батьки менше приділяють уваги дітям через працю і намагаються компенсувати це чимось матеріальним, дитина в свою чергу проявляючи агресію може намагатися звернути на себе увагу. Деякі батьки навпаки намагаються навчити свою дитину самостійності, але роблять це занадто рано та не забезпечують підтримкою у цей момент. У такому випадку дитина може відчувати себе покинутою та проявляти агресію через внутрішню напругу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Отже, узагальнюючи проаналізовані літературні джерела можемо дійти висновків, що немає єдиного терміну який би трактував поняття «агресія». Було визначено, що в основному агресію поділяють на два види – вербальну та фізичну, також вона має багато форм (автоагресія, непрямая, соціальна, тощо). Щодо її виникнення, воно може бути зумовлено особистісними та соціальними факторами.

Наприклад, основними тригерами для виникнення агресії у підлітків є низька самооцінка, гормональні зміни, психологічні травми, вплив медіа та інше.

2. Агресивна поведінка підлітків є дуже багатофакторним поняттям, який включає соціальні, психологічні та біологічні фактори. Дуже важливим є негативний дитячий досвід, який впливає на самооцінку, соціальну адаптацію, психологічний стан дитини та поведінковий прояв підлітка. Цей досвід є одним з ключових факторів які впливають на виникнення агресії у підлітків.

3. Важливо звернути увагу на родину, як основний приклад для формування поведінкової моделі. Згідно літературних джерел, ми дійшли висновку, що стиль виховання, наявність насилля у родині, емоційна підтримка є визначальними у формуванні агресії у підлітка. Діти, які зазнали якийсь із видів НДД (негативного дитячого досвіду) наприклад, будь який з видів насильства, розлучення батьків, алкоголізм або наркоманія в родині, брак уваги та турботи, нехтування потребами дитини - можуть мати труднощі у соціумі, поводити себе деструктивно, мати емоційні та психологічні проблеми. Отже, завдяки теоретичному аналізу можемо засвідчити, що НДД дуже тісно пов'язаний з сім'єю та агресією підлітків. Цей досвід може викликати агресію в підлітків в якості самозахисту або прояву себе (вираженню емоційної напруги).

РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження особливостей агресивної поведінки підлітків, що пов'язані з негативним дитячим досвідом

Основною метою цього дослідження є виявлення особливостей агресивної поведінки підлітків, яка виникла внаслідок наявності негативного дитячого досвіду. Зокрема, ми прагнемо розкрити, як саме пережитий негативний дитячий досвід впливає на рівень задоволеності життям у старшокласників, також які види агресії викликає НДД (негативний дитячий досвід).

Для досягнення поставленої мети дослідження були поставлені наступні задачі:

- **Визначити особливості негативного дитячого досвіду, що пов'язані з задоволеністю життям у підлітків.** Дослідити який негативний дитячий досвід найбільш впливає на рівень задоволеності життям серед підлітків.
- **Виявити взаємозв'язок негативного дитячого досвіду з агресією підлітків.** Дослідити як саме негативний дитячий досвід впливає на виникнення кожного з видів агресії у підлітків.
- **Визначити особливості негативного дитячого досвіду, що сприяють агресії та ворожості підлітків.** Дослідити як впливає негативний дитячий досвід на виникнення агресії та ворожості у підлітків.

Реалізація цих завдань допоможе нам глибше зрозуміти вплив кожного виду та загалом негативного дитячого досвіду на задоволеність життям підлітків та виникнення агресії та ворожості у них. Також ми зможемо побачити саме гендерні особливості впливу негативного дитячого досвіду на підлітків.

Для здійснення емпіричного дослідження особливостей агресивної поведінки підлітків, що пов'язані з негативним дитячим досвідом було використано наступні методи:

1. **Модифікація, стандартизація та адаптація анкети негативного дитячого досвіду (ACE)** – використовувалася для збору первинних даних щодо наявності негативного дитячого досвіду у підлітків. Це дозволило виявити наявність

травматичних подій у дитинстві та виявити який саме вид травматичних подій був наявний.

2. Багатовимірна шкала задоволеності життям школярів – була застосована для первинного збору даних щодо суб'єктивного сприйняття задоволеності життям школярів, окрім цього методика дозволила виявити задоволеність життям у різних сферах – родина, школа, стосунки з однолітками та самовідчуття.

3. Методика діагностики показників та форм агресії Басса-Дарки – допомогла оцінити рівень та структуру агресивної поведінки підлітків. Це дозволило нам виявити домінуючі форми агресії та ворожості. Отримані результати сприяли кращому розумінню впливу НДД на агресію та ворожість підлітків.

4. Методи математичної статистики – були використані кореляційний аналіз Кендалла та критерій Манна-Уїтні. За допомогою цих методів порівняли середні показники відповідей між хлопцями та дівчатами та встановили взаємозв'язок між різними методиками.

Саме ці методи забезпечили комплексний підхід до вивчення агресивної поведінки підлітків, що пов'язані з негативним дитячим досвідом.

Для дослідження було обрано 60 учасників, серед яких 30 хлопців та 30 дівчат. Віковий діапазон складав 17-18 років (учні 11-х класів). За основу ми обрали періодизацію Еріксона, тобто підлітковий вік 12-18 років. Досліджені належать до різних сімей, мають різний матеріальний та соціальний статус. Саме підлітковий вік характеризується найбільшим рівнем агресії, проблемою з самооцінкою та складнощами у спілкуванні з однолітками. Це дає змогу охопити широкий спектр життєвого досвіду, що сприяє глибокому аналізу агресивної поведінки підлітків, яка пов'язана з негативним дитячим досвідом.

2.1. Визначення взаємозв'язку між видами негативного дитячого досвіду та рівнем задоволеності життям у підлітків

Дуже важливу роль у дослідженні особливостей агресивної поведінки підлітків, що пов'язані з негативним дитячим досвідом відіграла анкета негативного дитячого

досвіду ACE. За допомогою цієї методики ми зібрали первинні данні про наявність дитячих травматичних подій та їх типу.

Кожному з учасників було запропоновано пройти опитування у Google Forms. Щоб підлітки не боялися розповсюджувати конфіденційну інформацію про себе, було запропоновано використовувати псевдонім під час проходження методики.

Також велику роль у нашому дослідженні відіграла багатовимірна шкала задоволеності життям школярів. За допомогою цієї методики ми зібрали первинні данні щодо загального рівня задоволеності життям школярів та окремих шкал, таких як сім'я, школа, вчителі, Я сам, друзі. Це дає змогу оцінити не тільки вплив негативного дитячого досвіду на агресивну поведінку підлітків, а і на загальне сприйняття життя та емоційний стан підлітка. Після того як ми отримали первинні данні щодо задоволеності життям підлітків, ми провели кореляційний аналіз Кендалла для визначення кореляцій методик між собою.

Так як першою задачею нашого дослідження було - визначити особливості негативного дитячого досвіду, що пов'язані з задоволеністю життям у підлітків, ми провели кореляційний аналіз Кендалла, щоб побачити наскільки сильний та значимий зв'язок між НДД та задоволеністю життям. Також ми дослідили яка саме шкала НДД більше корелює з шкалами задоволеністю життям.

Таблиця 2.1 – розрахунок кореляції між НДД та задоволеності життям

		Заг. Шк.	Сім'я	Школа	Вчителі	Я сам	Друзі
НДД	К.к.	-,55**	-,50**	-,49**	-,35**	-,39**	-,28**
	знач. Дв	0	0	0	0	0	0
Шк1	К.к.	-,46**	-,47**	-,43**	-,28**	-,35**	-,27**
	знач. Дв	0	0	0	0	0	0
Шк2	К.к.	-,51**	-,41**	-,51**	-,37**	-,37**	-,28**
	знач. Дв	0	0	0	0	0	0
Шк4	К.к.	-,39**	-,41**	-,37**	-,22*	-,24*	-0,19
	знач. Дв	0	0	0	0	0	0,06

Примітки: НДД- негативний дитячий досвід, Шк 1- Проживання у дисфункціональній сім'ї, Шк 2 - Деструктивне ставлення оточення, Шк 3 - Залучення до раннього статевого життя, Шк 4 - Соціально-емоційна занедбаність, К.к. – коефіцієнт кореляції, знач. Дв. - знач. (двухстороння), Заг. Шк. – загальна шкала рівня задоволеності життям.

Отже, провівши кореляційний аналіз Кендалла ми виявили взаємозв'язок між негативним дитячим досвідом, показниками задоволеності життя та оцінками за різними шкалами. Саме обраний метод математичної статистики дозволив нам виявити характер кореляційних зв'язків між досліджуваними та ступінь.

Основним результатом стало виявлення статистично значущих обернених зв'язків між НДД та різними аспектами задоволеністю життям. Тобто ми виявили, що чим вище рівень негативного дитячого досвіду – тим нижче рівень задоволеності життям у різних аспектах у підлітків. Більш детальні результати за кожною шкалою НДД та аспектами задоволеністю життям:

1) Шкала 1 проживання у дисфункціональній сім'ї – за цією шкалою ми отримали результати про середню обернену кореляцію з аспектами сім'ї, школи та загалом задоволеністю життям. Щодо інших аспектів (вчителі, друзі, Я сам) кореляція була слабкішою, але теж статистично значущою. Це свідчить про те, що наявні травматичні події які пов'язані з проживанням у дисфункціональній сім'ї знижують рівень задоволеності життям. Особливо у сфері родини та школи. Та загалом знижують враження від свого соціального оточення.

2) Шкала 2 деструктивне ставлення оточення – також отримали результати середньої оберненої статистично значущої кореляції, але тільки з сім'єю та задоволеністю життям загалом. В інших сферах спостерігалися слабкі обернені зв'язки, але вони залишаються статистично значущими. Це може говорити про те, що Шкала 2 стосується базових емоційних переживань щодо родинних стосунків та загальним відчуттям спокою та благополуччя.

3) Шкала 3 залучення до раннього статевого життя – немає жодних результатів. Тому, що жоден з підлітків не був залучений до сексуальних домагань або будь яких

видів залучення до раннього статевого життя. За цією шкалою не було отримано жодних балів.

4) Шкала 4 соціально-емоційна занедбаність – за цією шкалою ми отримали середню обернену статистично значущу кореляцією з сферою родини, всі інші сфери мали слабку обернену але статистично значущу кореляцію, тобто ця шкала теж має вплив на інші сфери але менш помітний порівняно з родиною. Такі результати можуть свідчити про те, що середні значення за цією шкалою мають поганий вплив на сприйняття родинних стосунків, що може тягнути за собою підвищення негативний емоцій пов'язаних з сім'єю.

Загалом отримані результати показали наявний обернений статистично значущий зв'язок між НДД та різними сферами задоволеності життям такими, як сім'я, школа, стосунки з вчителями, друзями та оцінка себе. Тобто, чим більше рівень негативного дитячого досвіду тим менше задоволеність життям підлітків загалом та у різних сферах. Середній зв'язок виявився зі сферами – сім'я, школа за задоволеність життям загалом. Слабші зв'язки, але теж статистично значущі були з такими сферами – стосунки з вчителями, сприйняття себе та друзі.

2.2 Дослідження взаємозв'язку між видами негативного дитячого досвіду та різними формами агресії у підлітків

Наступною задачею нашого дослідження було - виявити взаємозв'язок негативного дитячого досвіду з агресією підлітків. Для виявлення різних форм агресії ми використали методику діагностики агресивності Басса-Даркі. Ця методика дозволила виявити наявність різних форм агресії у підлітків, таких як фізична агресія, вербальна агресія, непряма агресія, роздратування, негативізм, образливість, підозрілість, почуття провини, а також оцінити їх рівень.

Після того як було проведено опитування за методикою Басса-Даркі, ми перейшли до кореляційного аналізу Кендалла для визначення кореляції методик між собою. У цій задачі дослідження ми виявили як саме негативний дитячий досвід пов'язаний з агресією підлітків та кожною її формою.

Таблиця 2.2 Кореляція НДД з різними формами агресії

		Ф. А.	В.А.	Обр.	Нег.	Роз.	Під.	Пр.	Н.а.	Ін.В.	Інд.А.
НДД	Кк	,44**	,34**	,28**	,54**	,38**	0,17	0,16	,33**	,27**	,46**
	З.дв	0	0	0	0	0	0,06	0,09	0	0	0
Шк1	Кк	,45**	,31**	,22*	,52**	,40**	0,18	,19*	,31**	,26**	,46**
	З.дв	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Шк2	Кк	,43**	,32**	,31**	,45**	,31**	0,18	0,05	,35**	,28**	,44**
	З.дв	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Шк4	Кк	,26*	,32**	0,1	,23*	0,19	0,10	0,13	,21*	0,12	,31**
	З.дв	0,01	0	0,35	0,03	0,06	0,31	0,19	0,04	0,21	0

Примітки: Ф.А.–фізична агресія, В.А. – вербальна агресія, Обр. – образа, Нег.- негативізм, Роз.- роздратування, Під. – підозрілість, Пр. – відчуття провини, Н.а. – непряма агресія, Ін. В. – індекс ворожості, Інд. А. -індекс агресії, Кк – коефіцієнт кореляції, З.дв. – значимість двостороння, НДД – негативний дитячий досвід, Шк 1- Проживання у дисфункціональній сім’ї, Шк 2 - Деструктивне ставлення оточення, Шк 3 - Залучення до раннього статевого життя, Шк 4 - Соціально-емоційна занедбаність.

За допомогою кореляційного аналізу Кендалла ми виявили, що загалом НДД має середній прямий статистично значущий зв’язок із фізичною агресією, негативізмом та загальним індексом агресії. Тобто чим більше рівень негативного дитячого досвіду тим більше у підлітків проявляється фізична агресія, негативізм та загальний рівень агресії вище. Чим більше у підлітка рівень індексу агресії тим більше він схильний проявляти агресивну поведінку різними способами. Слабші прямі статистично значущі зв’язки НДД було виявлено з вербальною агресією, роздратуванням, непрямою агресією та ворожістю. Це свідчить про те, що НДД також впливає на емоційну та комунікаційну сферу підлітків, але слабше. Щодо підозрілості та почуття провини – виявлено дуже слабкі та статистично не значущі зв’язки, тобто негативний дитячий досвід дуже слабо або зовсім не впливає на ці форми агресії у підлітків.

Після того як ми виявили загальний вплив НДД на прояв агресії у підлітків, зазначимо, що кожна шкала відображає певний аспект агресивної поведінки. Тобто ми оцінимо не тільки загальний рівень агресії у підлітків, а й визначимо які саме форми агресії більш виражені в залежності від шкали негативного дитячого досвіду, яка на нього впливає. Перейдемо до інтерпретації результатів:

1) Шкала 1 Проживання у дисфункціональній сім'ї – за цією шкалою ми виявили середній прямий статистично значущий зв'язок з такими формами агресії, як фізична агресія, негативізм та індекс агресії. Також слабкий прямий значущий зв'язок з іншими видами агресії окрім підозрілості – за цією формою агресії зв'язок був статистично не значущий. Такі результати свідчать про те, що чим більше рівень негативного дитячого досвіду за шкалою 1 тим більше рівень різних форм агресії окрім підозрілості. Тобто проживання у дисфункціональній сім'ї пов'язано з підвищеною імпульсивністю, схильністю до відкритих конфліктів та нездатністю контролювати агресивні імпульси.

2) Шкала 2 Деструктивне ставлення оточення – має майже однакові результати з попередньою шкалою. За результатами кореляційного аналізу Кендалла - виявили середній прямий статистично значущий зв'язок з такими формами агресії, як фізична агресія, негативізм та індекс агресії. Слабкий прямий зв'язок з іншими формами агресії окрім почуття провини. Це може свідчити про те, що деструктивне ставлення оточення формує у підлітків агресивну реакцію на складні ситуації, як відкрито так і приховано, але майже не впливає на підозрілість у підлітків.

3) Шкала 4 соціально – емоційна занедбаність у цій шкалі виявлено лише слабкі прямі значущі зв'язки. Це говорить про те, що соціально-емоційна занедбаність дуже слабо, але впливає на фізичну, вербальну, непряму агресію, негативізм та індекс агресії. Можемо припустити, що якщо дитина не отримувала достатньо уваги від дорослих, це все одно впливає на її поведінку. Хоча зв'язок виявився не дуже сильним, але соціальн-емоційна занедбаність сприяє різним проявам агресії у підлітків.

Примітки: НДД - негативний дитячий досвід, Ст. пох. – стандартна похибка, Нест. Коефіцієнти – нестандартизовані коефіцієнти, Ст. Коефіцієнти – стандартизовані коефіцієнти.

Результати дослідження показали, що між негативним дитячим досвідом та індексом агресії наявний помірно сильний зв'язок ($R=0,674$). Таке значення коефіцієнту вказує на те, що чим більше негативного дитячого досвіду було в дитинстві тим більший рівень агресії зараз. ($R^2=0,454$) говорить про те, що 45% агресивної поведінки підлітків можна обумовити наявним негативним дитячим досвідом. Ці результати є статистично значущими, оскільки значимість = 0. Отже, наявність негативного дитячого досвіду дуже впливає на формування агресивної поведінки. Щоб продемонструвати залежність індексу агресії від негативного дитячого досвіду ми створили графік залежності:

Рисунок 2.1 Залежність Індексу агресії від негативного дитячого досвіду

Для більш повного розуміння впливу негативного дитячого досвіду ми порівняли його не тільки з індексом агресії, як з фізичною, а і з індексом ворожості як з емоційною. Ворожість це більш внутрішній стан на відміну від агресії – недовіра до світу та інших людей але не обов'язково відкрито. Тому ми можемо припустити, що

НДД впливає на рівень ворожості як емоційної установки. Перейдемо до інтерпретації результатів:

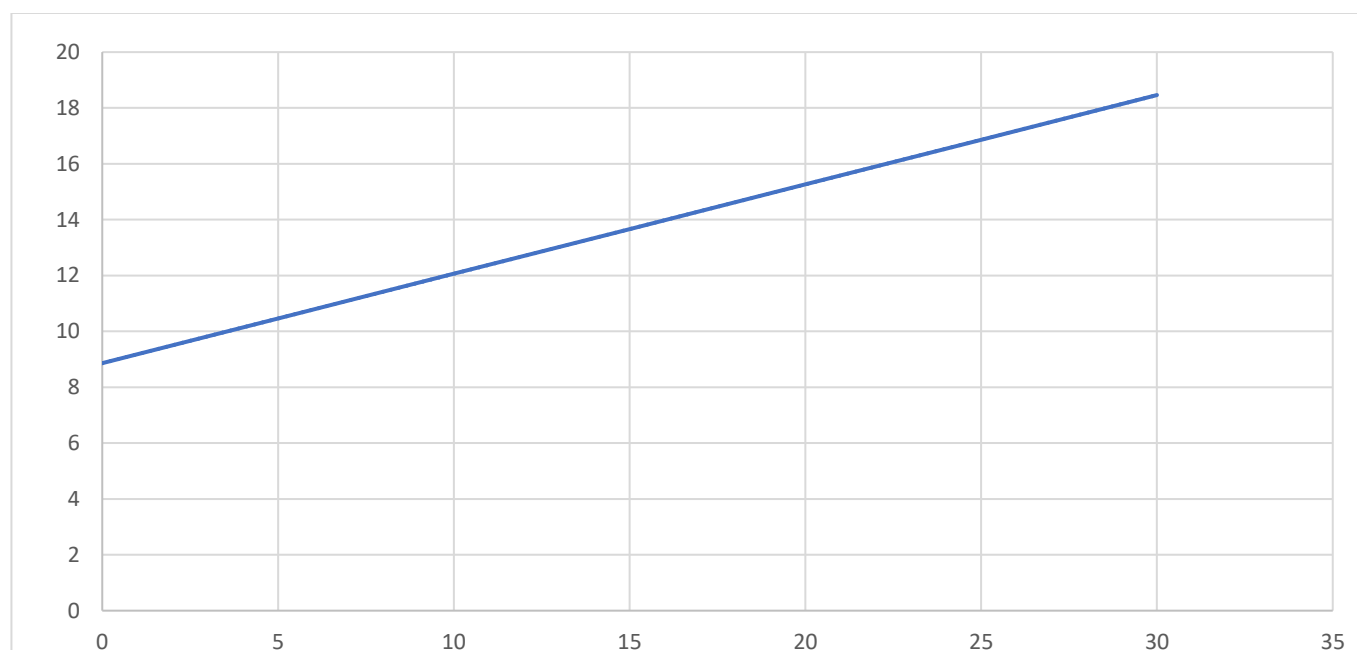
Таблиця 2.5 Сводка моделі лінійної регресії для прогнозування індексу ворожості за негативним дитячим досвідом

Модель	R	R-квадрат	Скоригований R-квадрат	Стандартна похибка оцінки
1	,387 ^a	0,15	0,135	3,89
а. Предиктори: (константа), Негативний дитячий досвід				

Таблиця 2.6 Коефіцієнти регресійної моделі: вплив негативного дитячого досвіду на індекс ворожості

Модель		Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	Значимість
		B	Стандартна помилка	Бета	
1	(Константа)	8,862	0,736		0
	НДД	0,32	0,1	0,387	0,002

Рисунок 2.2 Залежність Індексу ворожості від негативного дитячого досвіду

Отже, за результатами дослідження можемо дійти висновків, що між негативним дитячим досвідом та індексом ворожості помірно середній зв'язок ($R=387$). Таке значення вказує на те, що чим більший рівень негативного дитячого досвіду тим більший рівень ворожих установок у підлітків. ($R^2=0,15$) це говорить про те, що 15% випадків ворожих установок може бути обумовлено негативним дитячим досвідом. Результати є статистично значущими $p=0$ та $0,002$. Можемо помітити, що вплив негативного дитячого досвіду на індекс ворожості значно менший ніж на індекс агресії. Також на рисунку 2.2 ми візуалізували залежність індексу ворожості від негативного дитячого досвіду.

Для більш глибокого аналізу нашого дослідження ми дослідили взаємозв'язок окремо шкал негативного дитячого досвіду з індексом ворожості. Перейдемо до інтерпретації результатів:

Таблиця 2.7 Коефіцієнти регресійної моделі: вплив окремих шкал НДД на індекс ворожості

Модель		Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	t	Значимість
		B	Стандартне відхилення	Бета		
1	(Константа)	8,77	0,72		12,03	0
	Шк1	0,36	0,26	0,22	1,36	0,17
	Шк2	0,55	0,26	0,33	2,08	0,04
	Шк4	-0,59	0,43	-0,18	-1,35	0,18

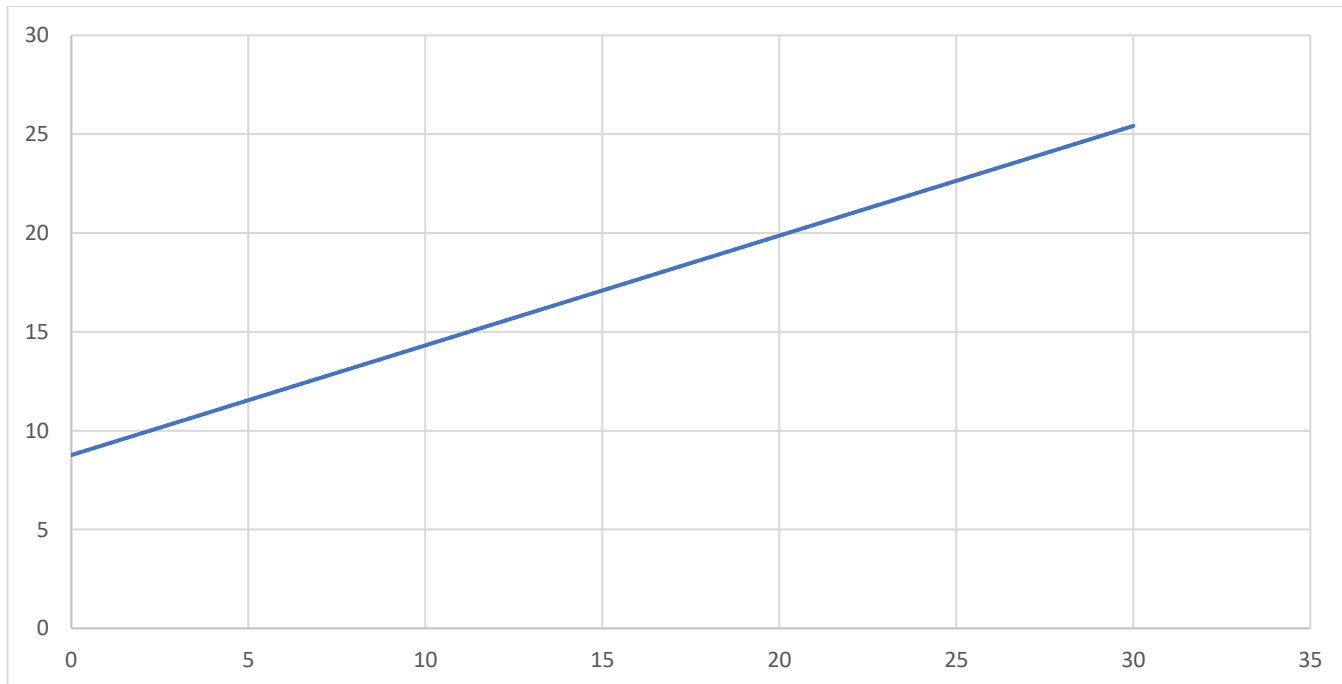
Таблиця 2.7 Сводка моделі лінійної регресії для прогнозування індексу ворожості за шкалами негативного дитячого досвіду

Модель	R	R-квадрат	Скоригований R-квадрат	Стандартна помилка оцінки
1	,407 ^a	0,16	0,15	3,85
а. Предиктори: (константа), Шк2 - деструктивне ставлення оточення				

Примітки: НДД – негативний дитячий досвід, Шк 1- Проживання у дисфункціональній сім’ї, Шк 2 - Деструктивне ставлення оточення, Шк 4 - Соціально-емоційна занедбаність.

Отже, за результатами лінійної регресії ми бачимо статистичну значущість тільки за шкалою 2 – деструктивне ставлення оточення. Всі інші шкали показали статистичну незначущість. Шкала 2 та індекс ворожості мають помірно середній зв’язок ($R = 0.407$). Тобто чим більше деструктивного оточення підліток мав в дитинстві тим більше ворожості у нього наявно. ($R^2 = 0.16$), отже 16% ворожих установок може бути обумовлено деструктивним ставленням оточення. Так як зв’язок помірно середній то деструктивне ставлення оточення не є єдиною причиною розвитку ворожості. Але емоційне середовище в якому зростає дитина все ж є дуже важливим для ставлення до інших людей в майбутньому. Ми візуалізували залежність індексу ворожості від шкали негативного дитячого досвіду – деструктивного оточення.

Рисунок 2.3 Залежність індексу ворожості від деструктивного ставлення оточення

2.4 Дослідження гендерних відмінностей негативного дитячого досвіду

Оскільки, також метою нашого дослідження є порівняння двох вибірок – хлопців та дівчат ми використали критерій Манна-Уїтні. За допомогою цього критерію ми змогли проаналізувати відмінності показників негативного дитячого досвіду, задоволеності життям та різних форм агресії. Також цей критерій допоміг нам визначити чи є статистично значущі відмінності між хлопцями та дівчатами. Перейдемо до інтерпретації результатів:

Таблиця 2.8 Статистичні критерії Манна-Уїтні за показниками НДД

	НДД	Шк1	Шк2	Шк3	Шк4
U Манна-Уїтні	435,5	419,5	44	45	41
W Уїлкоксона	900,5	884,5	91	91	88
А.з. Дв.	0,82	0,64	0,95	1	0,54

Таблиця 2.9 Статистичні критерії Манна-Уїтні за показниками задоволеності життям

	Заг. Шк.	Сім'я	Школа	Вчителі	Я сам	Друзі
U M	396,5	410	398,5	430,5	421,5	372,5
W У	861,5	875	863,5	895,5	886,5	837,5
А.з.Дв.	0,42	0,55	0,44	0,77	0,67	0,25

Таблиця 2.10 Статистичні критерії Манна-Уїтні за показниками різних форм агресії

	Ф.а	В.а.	Об.	Нег.	Роз.	Під.	П.п.	Н.а.	І.в.	І.а.
U M	410	398	403	418	425	414	440	424	434	428
А.з. Дв.	0,5	0,4	0,4	0,6	0,71	0,5	0,8	0,6	0,8	0,7

Примітки: НДД – негативний дитячий досвід, Шк 1- Проживання у дисфункціональній сім'ї, Шк 2 - Деструктивне ставлення оточення, Шк 4 - Соціально-емоційна занедбаність, Ф.а. – фізична агресія, В.а. – вербальна агресія, Об. – образа, Нег. – негативізм, Роз. – роздратування, Під. – підозрілість, П.п. – почуття провини,

Н.а. – непряма агресія, І.в. – індекс ворожості, І.а. – індекс агресії, А.з.дв. - Асимп. знач. (двухстороння), U М – критерій Манна-Уїтні, W У – W Уїлксона, Заг. Шк.- загальна шкала задоволеності життям.

Отже, ми застосували статистичний критерій Манна-Уїтні, щоб визначити чи є статистично значущі відмінності між двома вибірками – хлопцями та дівчатами. Цей критерій був використан за методиками негативного дитячого досвіду, задоволеності життям та різних форм агресії Баса-Даркі. Нам не вдалося підтвердити наявності значущих відмінностей між хлопцями та дівчатами за цими показниками. Тому можемо засвідчити, що негативний дитячий досвід однаково впливає на рівень задоволеності життям та прояв агресії та ворожості між хлопцями та дівчатами.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У цьому розділі ми провели емпіричне дослідження, метою якого було дослідити як впливає негативний дитячий досвід на задоволеність життям у підлітків, а також на прояв різних форм агресії, дослідити їх взаємозв'язок.

1. За допомогою кореляційного аналізу Кендалла ми проаналізували вплив негативного дитячого досвіду на задоволеність життям підлітків. Було виявлено, що чим більше негативного дитячого досвіду підліток отримав у дитинстві тим нижче його рівень задоволеності життям зараз. Також ми зробили кореляційний аналіз за окремими шкалами кожної методики, а саме методики НДД: шкала 1- проживання у дисфункціональній сім'ї, шкала 2 - деструктивне ставлення оточення, шкала 3 – залучення до раннього статевого життя, шкала 4 - соціально-емоційна занедбаність; та методики задоволеності життям: сім'я, школа, друзі, вчителі, я сам. За результатами дослідження було встановлено, що проживання у дисфункціональній сім'ї та деструктивне ставлення оточення мають сильний вплив на загальний рівень задоволеності життям підлітків. Проживання у дисфункціональній сім'ї значно знижує рівень задоволеності життям у сфері школи та родини. Деструктивне ставлення оточення значно знижує рівень задоволеності життям у сфері школи

підлітків. За шкалою залучення до раннього статевого життя не було набрано жодного балу серед досліджуваних тому ми не можемо проаналізувати кореляцію між цією шкалою та негативним дитячим досвідом. Соціально-емоційна занедбаність має вплив тільки на сферу родини, але по всіх шкалах були статистично значущі кореляції, тож можемо дійти висновку, що НДД загалом та окремо за шкалами має негативний вплив на задоволеність життям школярів у всіх її сферах.

2. Також кореляційний аналіз Кендалла було використано щоб проаналізувати вплив негативного дитячого досвіду на різні форми агресії у підлітків за методикою Баса-Даркі. Найсильніше негативний дитячий досвід був пов'язаний з фізичною агресією, негативізмом та загальним індексом агресії. Інші форми агресії набули слабшого зв'язку. Найслабший зв'язок та не завжди статистично значущий був пов'язаний з відчуттям провини та підозрілістю.

3. За допомогою методу лінійної регресії ми проаналізували наскільки рівень НДД може передбачити рівень агресії та ворожості. Ми дійшли висновків, що негативний дитячий досвід може бути сильним предиктором індексу агресії, а саме 45% випадків агресивної поведінки підлітків можна обумовити негативним дитячим досвідом ($R^2 = 0,454$). Тобто чим вищий рівень НДД у підлітків тим вищий їх рівень агресії. Щодо ворожості, то ми дійшли висновків, що їх зв'язок з негативним дитячим досвідом слабший, але теж статистично значущий - 15% ворожих установок підлітків можна обумовити негативним дитячим досвідом. Тобто чим більший рівень НДД у підлітків тим вищий рівень їх ворожості. Здійснивши аналіз за окремими шкалами НДД, отримали результат, що найбільший вплив на ворожість мала шкала деструктивного ставлення оточення.

4. Крім цього, за допомогою критерію Манна-Уїтні ми дослідили чи є відмінність між хлопцями та дівчатами щодо НДД, задоволеності життям та різними формами агресії. Дійшли висновку, що статистично значущих гендерних відмінностей немає. Тобто хлопці та дівчата однаково сприймають та реагують на негативний дитячий досвід.

ВИСНОВКИ

1. На підставі результатів дослідження дійшли наступних висновків: негативний дитячий досвід – це сукупність травматичних подій, які людина отримала в ранньому дитинстві та які можуть впливати на її психіку та емоційний стан. Найвпливовіші чинники, що спричиняють негативний дитячий досвід це сімейне середовище та соціальне оточення. Чим менше дитина отримує безпеки, підтримки, любові та уваги в дитинстві, тим більший шанс, що вона отримує негативний досвід який може мати глибокий вплив на її розвиток. Саме негативний дитячий досвід дуже впливає на виникнення та зародження агресії у підлітків. Теоретичний аналіз літератури дав змогу глибше дослідити взаємозв'язок негативного дитячого досвіду та агресивної поведінки підлітків. Негативний дитячий досвід це не просто негативний досвід, а травмуючі події, з якими якщо не працювати, то вони можуть «вилізти» через агресію. Було досліджено, що найчастіше агресивна поведінка формується у підлітків, які в дитинстві зазнали будь якого насильства, жили в деструктивному оточенні, не мали прикладу здорового спілкування та стосунків. Це призводить до труднощів у спілкуванні, зниження самооцінки та потреби «захищатись» через прояв агресії. Таким чином агресія підлітків не тільки реакція на подразник, а спроба захисту, бути почутим та поміченим. Загалом негативний дитячий досвід має сильний та глибокий вплив на формування агресивної поведінки підлітків.

2. Проведений аналіз за допомогою критерію Манна-Уїтні показав, що немає гендерних відмінностей щодо прояву агресії та негативного дитячого досвіду у підлітків. Це може свідчити про те, що агресія як можливий наслідок травматичних подій у дитинстві може формуватися на основі підтримки з боку оточення, емоційної чутливості, особистісних особливостей, а не на основі статі. Так як статистично значущих відмінностей між хлопцями та дівчатами не виявлено - далі будемо розглядати їх як одну групу без поділу вибірки за статтю.

3. За допомогою кореляційного аналізу Кендалла було встановлено, що негативний дитячий досвід підлітків найбільше пов'язаний з фізичною агресією,

негативізмом та загальним індексом агресії. Тобто, чим більше було наявного негативного дитячого досвіду тим вищий був рівень різних форм агресії, що підтверджує першу гіпотезу нашого дослідження. Це може свідчити про те, що підлітки які зазнали негативного дитячого досвіду можуть мати схильність до відкритої, імпульсивної агресії та опозиційної поведінки у вигляді протесту або заперечної поведінки. Такі люди можуть проявляти агресію, як спосіб захисту від внутрішньої тривоги або емоційної напруги. Важливо підкреслити те, що найбільший вплив на ці форми агресії мали шкала 1 негативного дитячого досвіду – проживання у дисфункціональній сім'ї, та шкала 2 негативного дитячого досвіду – деструктивне ставлення оточення. Це підтверджує те, що сімейне оточення та емоційне благополуччя в оточенні дитини мають значний вплив на формування її агресивної поведінки.

4. Негативний дитячий досвід пов'язаний з тим як підлітки задоволені своїм життям. Чим більше було травматичних подій у дитинстві тим менше рівень задоволеності життям у підлітків, що підтверджує другу гіпотезу нашого дослідження. Найбільший негативний вплив на задоволеність життям мали деструктивне ставлення оточення та проживання у дисфункціональній сім'ї, вони охопили такі аспекти задоволеності життям, як школа та родина. Тобто коли близькі люди ставляться до дитини байдуже або погано це може викликати проблеми у навчанні, конфлікти з оточенням, погіршення емоційного стану. Також отримали результати, якщо дитина була емоційно занедбаною, а саме їй не вистачало тепла, уваги, підтримки – то вона менш задоволена тим як складаються стосунки в родині. Це може призвести до конфліктів у родині, порушенню емоційної прив'язаності, високого рівню тривожності та самотності, пошуку любові в небезпечних місцях. Отже, дуже важливо звертати увагу, в яких умовах зростає дитина. Бо саме від цього залежить її психічний, емоційний стан, відносини з вчителями, друзями та відносини у родині. Усі кореляції були статистично значущими, тому негативний дитячий досвід знижує задоволеність життям підлітків у всіх її аспектах

5. За допомогою методу лінійної регресії дійшли висновку, що негативний дитячий досвід значною мірою передбачає рівень агресії. Майже половина випадків прояву агресії пояснюється негативним дитячим досвідом. Це може свідчити про те, що травматичні події у дитинстві мають глибокий слід у психіці дитини та можуть «виливатись» у агресію вже у підлітковому віці. Зв'язок негативного дитячого досвіду з ворожістю виявився слабшим, але теж статистично значущим, особливо важливою є роль шкали деструктивного ставлення оточення, що має найбільший вплив на рівень прояв ворожості у підлітків. Це говорить про те, що соціальне середовище у якому зростає підліток є найважливішим у формуванні ворожих установок. Тобто безпечна та підтримуюча атмосфера під час зростання дитини дуже важлива, це може допомогти знизити рівень ворожості та агресії у майбутньому.

АНОТАЦІЯ

Калугіна Я. С. Кваліфікаційна робота – «Особливості агресивної поведінки підлітків, що пов’язані з негативним дитячим досвідом». Кваліфікаційна робота була присвячена дослідженню впливу негативного дитячого досвіду на різні форми агресивної поведінки підлітків та їх рівню задоволеності життям. Актуальність дослідження обумовлена зростанням випадків прояву агресії підлітків, яка може бути обумовлена психологічними травмами пережитими у дитинстві.

Об’єкт – Негативний дитячий досвід та його наслідки

Предмет – Особливості агресивної поведінки підлітків, які обумовлені негативним дитячим досвідом.

Мета дослідження: виявити особливості агресивної поведінки у підлітків, яка формується під впливом пережитого у дитинстві негативного досвіду.

У ході дослідження було виявлено, що підлітки з наявним негативним дитячим досвідом мають вищий рівень фізичної, прямої та невербальної агресії. Також виявлено, що підлітки, які отримали негативний дитячий досвід мають нижчий рівень задоволеності життям. Найбільший вплив на формування агресії мають фактори пов’язані з проживанням у дисфункціональній родині та емоційним занедбанням. Статистично значущих гендерних відмінностей в показниках агресії та негативного дитячого досвіду не виявлено.

Ключові слова: негативний дитячий досвід, агресія, підлітки.

ABSTRACT

Kaluhina Y. S. Qualification work – “ Peculiarities of aggressive behavior of teenagers, which are related to negative childhood experience ”. The qualification work was devoted to the study of the influence of negative childhood experience on various forms of aggressive behavior of adolescents and their level of satisfaction with life. The relevance of the study is due to the increase in cases of aggression in adolescents, which may be due to psychological trauma experienced in childhood.\

Object – Negative childhood experience and its consequences

Subject – Peculiarities of aggressive behavior of adolescents, which are caused by negative childhood experience.

Purpose of the study: to identify the features of aggressive behavior in adolescents, which is formed under the influence of negative experiences experienced in childhood.

The study found that adolescents with negative childhood experiences have higher levels of physical, direct, and nonverbal aggression. It was also found that adolescents who had negative childhood experiences have lower levels of life satisfaction. The greatest influence on the formation of aggression is exerted by factors related to living in a dysfunctional family and emotional neglect. No statistically significant gender differences were found in the indicators of aggression and negative childhood experiences.

Keywords: negative childhood experience, aggression, adolescents.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агресивні прояви підлітків як чинник виникнення конфліктних ситуацій у родині / Т. Каткова, С. Мельникова, А. Варина // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Психологія». – 2018. – № 7. – С. 45–56.
URL: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/view/2179/1956>
2. Батіщева, О. Р. Особливості подолання стресу, що пов'язані з раннім психотравматичним досвідом : кваліфікаційна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти : спеціальність 053 «Психологія» : освітньо-професійна програма «Психологія» / О. Р. Батіщева ; керівник роботи І. О. Кочарян. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2024. – 64 с.
3. Діагностика та корекція агресивності у дітей / упоряд. Т. Червонна. – К. : Ред. загальнопедагогічних газет, 2014. – 128 с.
4. Жизномірська О. Гендерні особливості агресивності у підлітковому віці. Формування гендерної культури майбутніх вчителів. 2005. С. 131–134.
5. Семантичне розмежування понять: «агресія» та «агресивність», «агресивна поведінка». URL: <https://studall.org/all4-29551.html>
6. Тимошенко В. І. Агресивна поведінка: її сутність та причини. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2015. № 6 (164). С. 55–63.
7. Фрейд З. Спогади дитинства та екранні спогади. Повний збір психологічних праць. Ред. Дж. Стрейчі. – Лондон: Хогарт, 1960. – Т. VI. – С. 43–52.
8. Alimoradi, K., Davarpanah, S. H., Taymoori, P., Ostovar, A., & Rahmani, K. (2021). Predicting physical and verbal aggression perpetration among teenage boys: An application of the theory of planned behavior. *International Journal of Human Rights in Healthcare*, 25 June 2021.
9. Brodie, Z.P.; Goodall, K.; Darling, S.; McVittie, C. (2019). Attachment insecurity and dispositional aggression: The mediating role of maladaptive anger regulation. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36, 1831–1852.
10. Fagan, A.A. (2020). Child maltreatment and aggressive behaviors in early adolescence: Evidence of moderation by parent/child relationship quality. *Child Maltreatment*, 25, 182–191.

11. Kakouris, V., Kamtsios, S. (2024). The effect of violent electronic games on depression, hostility, and aggression during late adolescence. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, Vol. 29, № 1, P. 42–70.
12. McErlean, A.B.J.; Lim, L.X.C. (2020). Relationship between Parenting Style, Alexithymia and Aggression in Emerging Adults. *Journal of Family Issues*, 41, 853–874.
13. Queiroz, P.; Garcia, O.F.; Garcia, F.; Zacarés, J.J.; Camino, C. (2020). Self and Nature: Parental Socialization, Self-Esteem, and Environmental Values in Spanish Adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 3732.
14. Schüssler-Fiorenza, R., Si, D., Steinemann, M. (2014). Adverse Childhood Experiences & Disability in US Adults. *PM&R Journal*, P. 670–680. DOI: 10.1016/j.pmrj.2014.01.013
15. Waller, R.; Hyde, L.W.; Klump, K.L.; Burt, S.A. (2018). Parenting Is an Environmental Predictor of Callous-Unemotional Traits and Aggression: A Monozygotic Twin Differences Study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 57, 955–963.